

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (wielka izba)

z dnia 22 listopada 2022 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości – Artykuły 4, 7 i 19 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej – Zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania – Poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego – Ochrona w przypadku usunięcia z terytorium państwa, wydalenia lub ekstradycji – Prawo pobytu z przyczyn medycznych – Wspólne normy i procedury stosowane przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich – Dyrektywa 2008/115/WE – Obywatel państwa trzeciego cierpiący na ciężką chorobę – Leczenie mające na celu uśmierzenie bólu – Leczenie niedostępne w państwie pochodzenia – Warunki, w których wydalenie musi zostać wstrzymane

W sprawie C-69/21

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez rechtbank Den Haag (sąd rejonowy w Hadze, Niderlandy) postanowieniem z dnia 4 lutego 2021 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 4 lutego 2021 r., w postępowaniu:

X

przeciwko

Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid,

TRYBUNAŁ (wielka izba),

w składzie: K. Lenaerts, prezes, L. Bay Larsen, wiceprezes, K. Jürimäe, C. Lycourgos (sprawozdawca), E. Regan, M. Safjan, P.G. Xuereb, D. Gratsias i M.L. Arastey Sahún, prezesi izb, S. Rodin, F. Biltgen, I. Ziemele, J. Passer, M. Gavalec i Z. Csehi, sędziowie,

rzecznik generalny: P. Pikamäe,

sekretarz: M. Ferreira, główna administratorka,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 7 marca 2022 r.,

* Język postępowania: niderlandzki.

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu X – J.W.F. Noot, advocaat,
- w imieniu rządu niderlandzkiego – M.K. Bulterman i C.S. Schillemans, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu Komisji Europejskiej – P.J.O. Van Nuffel, C. Cattabriga i A. Katsimerou, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 9 czerwca 2022 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 1, 4, 7 i art. 19 ust. 2 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą”) oraz wykładni dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich (Dz.U. 2008, L 348, s. 98).
- 2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach sporu pomiędzy X a Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (sekretarzem stanu ds. sprawiedliwości i bezpieczeństwa, Niderlandy) (zwanym dalej „sekretarzem stanu”) w przedmiocie zgodności z prawem postępowania w sprawie powrotu wszczętego przez tego sekretarza stanu wobec X.

Ramy prawne

Prawo międzynarodowe

- 3 Konwencja dotycząca statutu uchodźców, podpisana w Genewie w dniu 28 lipca 1951 r. [*Recueil des traités des Nations unies*, vol. 189, s. 150, nr 2545 (1954)], zmieniona Protokołem dotyczącym statusu uchodźców, zawartym w Nowym Jorku w dniu 31 stycznia 1967 r., zawiera art. 33, zatytułowany „Zakaz wydalania lub zawracania”, który przewiduje w ust. 1:

„Żadne Umawiające się Państwo nie wydali lub nie zwróci w żaden sposób uchodźcy do granicy terytoriów, gdzie jego życiu lub wolności zagrażałoby niebezpieczeństwo ze względu na jego rasę, religię, obywatelstwo, przynależność do określonej grupy społecznej lub przekonania polityczne”.

Prawo Unii

- 4 Motywy 2 i 4 dyrektywy 2008/115 stanowią:

„(2) Rada Europejska na posiedzeniu w Brukseli w dniach 4 i 5 listopada 2004 r. wezwała do opracowania skutecznej polityki wydalania i repatriacji, opartej na wspólnych normach, aby osoby, które mają być wydalone, traktowane były w sposób ludzki oraz z pełnym poszanowaniem ich praw podstawowych i godności.

[...]

(4) Należy ustalić jasne, przejrzyste i sprawiedliwe zasady, aby określić skuteczną politykę powrotów stanowiącą integralną część dobrze zarządzanej polityki migracyjnej”.

5 Artykuł 2 ust. 2 tej dyrektywy przewiduje:

„Państwa członkowskie mogą postanowić, że nie będą stosować niniejszej dyrektywy do obywateli państw trzecich, którzy:

- a) podlegają zakazowi wjazdu zgodnie z art. 13 [rozporządzenia (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiającego wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen) (Dz.U. 2006, L 105, s. 1)] lub którzy zostali zatrzymani lub ujęci przez właściwe organy w związku z nielegalnym przekraczaniem lądowej, morskiej lub powietrznej zewnętrznej granicy tego państwa członkowskiego oraz którzy nie otrzymali następnie zezwolenia na pobyt lub prawa do pobytu w tym państwie członkowskim;
- b) podlegają sankcji karnej, która przewiduje lub której skutkiem jest zobowiązanie do powrotu, zgodnie z prawem krajowym, lub podlegają ekstradycji”.

6 Artykuł 3 wspomnianej dyrektywy stanowi:

„Do celów niniejszej dyrektywy stosuje się następujące definicje:

[...]

3) »powrót« oznacza powrót obywatela państwa trzeciego – wynikający z dobrowolnego lub przymusowego wykonania zobowiązania do powrotu – do:

- jego/jej państwa pochodzenia, lub
- kraju tranzytu, zgodnie ze wspólnotowymi lub dwustronnymi umowami o readmisji lub z innymi porozumieniami, lub
- innego państwa trzeciego, do którego dany obywatel państwa trzeciego zdecyduje się dobrowolnie powrócić i przez które zostanie przyjęty;

[...]”.

7 Artykuł 4 ust. 3 tej dyrektywy przewiduje:

„Niniejsza dyrektywa nie narusza prawa państw członkowskich do przyjęcia lub zachowania przepisów korzystniejszych dla osób objętych jej zakresem zastosowania, o ile przepisy te są zgodne z niniejszą dyrektywą”.

8 Artykuł 5 dyrektywy 2008/115 stanowi:

„Wprowadzając w życie niniejszą dyrektywę, państwa członkowskie należyte uwzględniają:

- a) dobro dziecka;
 - b) życie rodzinne;
 - c) stan zdrowia danego obywatela państwa trzeciego
- i przestrzegają zasady non-refoulement”.

9 Artykuł 6 ust. 1 i 4 tej dyrektywy stanowią:

„1. Bez uszczerbku dla wyjątków, o których mowa w ust. 2–5, państwa członkowskie wydają decyzję nakazującą powrót każdemu obywatelowi państwa trzeciego nielegalnie przebywającemu na ich terytorium.

[...]

4. Państwa członkowskie mogą w dowolnym momencie postanowić o wydaniu obywatelowi państwa trzeciego nielegalnie przebywającego na ich terytorium, niezależnego zezwolenia na pobyt lub innego zezwolenia upoważniającego go do pobytu, ze względu na jego ciężką sytuację albo z przyczyn humanitarnych lub z innych przyczyn. W takim przypadku nie wydaje się decyzji nakazującej powrót. Jeżeli decyzja nakazująca powrót została już wydana, należy ją uchylić lub zawiesić na okres ważności wspomnianego zezwolenia na pobyt lub innego zezwolenia upoważniającego do pobytu”.

10 Artykuł 8 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Wydalenie”, przewiduje w ust. 1:

„Państwa członkowskie podejmują wszelkie środki niezbędne do wykonania decyzji nakazującej powrót jeżeli żaden termin dobrowolnego wyjazdu nie został wyznaczony zgodnie z art. 7 ust. 4 lub jeżeli zobowiązanie do powrotu nie zostało wykonane w terminie dobrowolnego wyjazdu, zgodnie z art. 7”.

11 Zgodnie z art. 9 tej dyrektywy:

„1. Państwa członkowskie przesuwają termin wydalenia:

- a) jeżeli miałyby ono naruszać zasadę non-refoulement, lub
- b) dopóki obowiązuje zawieszenie wykonania decyzji nakazującej powrót, przyznane zgodnie z art. 13 ust. 2.

2. Państwa członkowskie mogą wstrzymać wydalenie na odpowiedni okres, uwzględniając szczególne okoliczności w danym przypadku. Państwa członkowskie uwzględniają w szczególności:

- a) stan fizyczny i psychiczny obywatela państwa trzeciego;

b) względy techniczne, takie jak brak możliwości transportu, niemożność wydalenia z powodu braku ustalenia jej tożsamości.

[...]”.

Prawo niderlandzkie

12 Artykuł 64 wet tot algehele herziening van de Vreemdelingenwet (Vreemdelingenwet 2000) (ustawy w sprawie dokonania generalnej rewizji ustawy o cudzoziemcach z 2000 r.) z dnia 23 listopada 2000 r. (Stb. 2000, nr 495), w brzmieniu mającym zastosowanie do postępowania głównego (zwanej dalej „ustawą o cudzoziemcach”), stanowi:

„Wydalenie wstrzymuje się do chwili, gdy stan zdrowia cudzoziemca lub członka jego rodziny pozwoli na odbycie podróży”.

13 Vreemdelingencirculaire 2000 (okólnik w sprawie cudzoziemców z 2000 r.), w brzmieniu mającym zastosowanie do sporu w postępowaniu głównym (zwany dalej „okólnikiem w sprawie cudzoziemców”), przewiduje:

„[...]”

7. Odstąpienie od wydalenia ze względów zdrowotnych

7.1 Przepisy ogólne

[Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) (urząd ds. imigracji i naturalizacji), Niderlandy] może wstrzymać wyjazd na podstawie art. 64 ustawy o cudzoziemcach, jeżeli:

- z medycznego punktu widzenia stan cudzoziemca nie pozwala na odbycie podróży; lub
- istnieje rzeczywiste ryzyko naruszenia art. 3 [Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r.] ze względów zdrowotnych.

7.1.1 Stan cudzoziemca nie pozwala na odbycie podróży

Wyjazd cudzoziemca wstrzymuje się na podstawie art. 64 [ustawy o cudzoziemcach], jeżeli [Bureau Medische Advisering (BMA) (biuro do spraw opinii medycznych ministerstwa bezpieczeństwa i sprawiedliwości, Niderlandy)] wskazuje, że z medycznego punktu widzenia stan zdrowia cudzoziemca lub członka jego rodziny nie pozwala na odbycie podróży.

[...]

7.1.3 Rzeczywiste ryzyko naruszenia art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności ze względów zdrowotnych

Wyjazd cudzoziemca wstrzymuje się na podstawie art. 64 ustawy o cudzoziemcach, jeżeli istnieje rzeczywiste ryzyko naruszenia art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności ze względów zdrowotnych.

Rzeczywiste ryzyko naruszenia art. 3 tej konwencji istnieje tylko wtedy, gdy:

- z opinii BMA wynika, że jest wysoce prawdopodobne, iż brak leczenia spowoduje krytyczną sytuację medyczną; oraz
- niezbędne leczenie nie jest dostępne w państwie pochodzenia lub stałego zamieszkania; lub
- jeżeli leczenie jest dostępne, okazuje się, że w sposób oczywisty nie można z niego skorzystać.

Krytyczna sytuacja medyczna

Poprzez »krytyczną sytuację medyczną« IND rozumie sytuację, w której cudzoziemiec cierpi na chorobę, co do której zgodnie z aktualnym stanem wiedzy z zakresu nauk medycznych stwierdzono, że brak leczenia doprowadzi w terminie trzech miesięcy do śmierci, niepełnosprawności lub innej poważnej szkody psychicznej lub fizycznej.

[...]”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 14 X jest obywatelem rosyjskim, urodzonym w 1988 r., który w wieku szesnastu lat zapadł na rzadką formę raka krwi, na którą jest obecnie leczony w Niderlandach. Jego leczenie polega w szczególności na flebotomii oraz na podawaniu marihuany leczniczej w celu uśmierzania bólu. Stosowanie tego leczenia za pomocą marihuany leczniczej nie jest dozwolone w Rosji.
- 15 W dniu 31 października 2013 r. X złożył pierwszy wniosek o udzielenie azylu w Niderlandach. Sekretarz stanu uznał jednak, że państwem członkowskim odpowiedzialnym za rozpatrzenie tego wniosku jest Królestwo Szwecji.
- 16 W dniu 13 grudnia 2013 r. X złożył na podstawie art. 64 ustawy o cudzoziemcach wniosek o wstrzymanie wyjazdu ze względu na stan zdrowia. Decyzją z dnia 24 grudnia 2013 r. sekretarz stanu oddalił ten wniosek.
- 17 W dniu 19 maja 2016 r. X złożył nowy wniosek o udzielenie azylu w Niderlandach, ponieważ w międzyczasie upłynął termin, w którym mógł zostać przekazany do Szwecji. Na poparcie tego nowego wniosku X podniósł, że leczenie, któremu był poddawany w Rosji dla celów uśmierzania bólu związanego z chorobą, wywołało u niego skutki uboczne oraz że następnie odkrył, iż stosowanie marihuany leczniczej jest dla niego lepsze przy uwzględnieniu jego stanu zdrowia. Ponieważ stosowanie marihuany leczniczej nie było dozwolone w jego państwie pochodzenia, uprawiał on rośliny konopi do celów medycznych, co naraziło go na takie problemy w tym kraju, że od tej pory ubiega się o przyznanie ochrony międzynarodowej. W związku z tym wnioskiem o przyznanie azylu X zwrócił się ponadto o wstrzymanie wydalenia na podstawie art. 64 ustawy o cudzoziemcach.
- 18 Decyzją z dnia 29 marca 2018 r., po zasięgnięciu opinii BMA, sekretarz stanu oddalił wniosek X o udzielenie azylu, uznając, że problemy, jakie miał on napotkać w Rosji z powodu uprawiania konopi na użytek osobisty, nie są wiarygodne. Postanowił on również, że X nie może uzyskać innego dokumentu pobytowego, i oddalił jego wniosek o zawieszenie, na podstawie art. 64 ustawy o cudzoziemcach, wykonania jego zobowiązania do powrotu.

- 19 Wyrokiem z dnia 20 grudnia 2018 r. rechtbank Den Haag (sąd rejonowy w Hadze, Niderlandy) uchylił w części tę decyzję. O ile sąd ten przyznał, że X nie może domagać się ani statusu uchodźcy ani statutu osoby korzystającej z ochrony uzupełniającej, o tyle jednak nakazał sekretarzowi stanu ponowne rozpatrzenie zarówno argumentacji X dotyczącej jego prawa do uzyskania dokumentu pobytowego na podstawie art. 8 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „EKPC”), jak i jego wniosku opartego na art. 64 ustawy o cudzoziemcach. Wyrok ten został utrzymany w mocy wyrokiem Raad van State (rady stanu, Niderlandy) z dnia 28 marca 2019 r.
- 20 W dniu 19 lutego 2020 r. sekretarz stanu ponownie odmówił przyznania X prawa pobytu na czas ograniczony na podstawie art. 8 EKPC oraz wstrzymania jego wydalenia. Ponadto wydał decyzję nakazującą powrót, wymagającą opuszczenia przez X terytorium Niderlandów w terminie czterech tygodni.
- 21 X zaskarżył tę decyzję nakazującą powrót do sądu odsyłającego. Uważa on, że należy mu wydać dokument pobytowy na podstawie art. 8 EKPC lub należy przynajmniej zastosować wobec niego wstrzymanie wydalenia na podstawie art. 64 ustawy o cudzoziemcach. W tym względzie twierdzi on, że leczenie przeciwbólowe za pomocą marihuany leczniczej, która jest mu podawana w Niderlandach, jest dla niego tak istotne, iż nie mógłby on już prowadzić godnego życia, gdyby leczenie to zostało przerwane. Wskazuje on konkretniej, że w przypadku przerwania wspomnianego leczenia ból byłby tak silny, iż nie byłby on już w stanie spać ani przyjmować posiłków, co miałyby istotne konsekwencje nie tylko dla jego stanu fizycznego, ale również dla jego stanu psychicznego, wywołując u niego depresję i chęć popełnienia samobójstwa.
- 22 Zdaniem sądu odsyłającego z wyroku z dnia 18 grudnia 2014 r., M’Bodj (C-542/13, EU:C:2014:2452) wynika, że stan zdrowia obywatela państwa trzeciego nie może uzasadniać przyznania mu ochrony uzupełniającej. Ponadto jest bezsporne, że X nie wnosi już o uzyskanie statusu uchodźcy.
- 23 Jednakże w pierwszej kolejności sąd ten zauważa, że zgodnie z przepisami niderlandzkimi wydalenie może zostać wstrzymane, jeżeli z medycznego punktu widzenia stan danego cudzoziemca nie pozwala na odbycie podróży lub istnieje rzeczywiste ryzyko naruszenia art. 3 EKPC ze względów zdrowotnych.
- 24 Ten drugi przypadek wymaga, aby z opinii BMA wynikało, po pierwsze, że przerwanie danego leczenia spowoduje najprawdopodobniej dla zainteresowanego „krytyczną sytuację medyczną” w rozumieniu pkt 7.1.3 okólnika o cudzoziemcach, a po drugie, że właściwe leczenie nie jest dostępne w państwie docelowym lub że dany cudzoziemiec nie będzie mógł z niego skorzystać.
- 25 W opinii wydanej na wniosek sekretarza stanu BMA wskazało w szczególności, że choć można spodziewać się, iż w braku flebotomii X znalazłby się w krótkim okresie w podobnej „krytycznej sytuacji medycznej”, to takie leczenie jest jednak dostępne w Rosji. BMA uznało natomiast, że ze względu na to, iż działanie lecznicze marihuany nie zostało wykazane, nie jest możliwe zajęcie stanowiska w przedmiocie skutków przerwania leczenia przeciwbólowego za pomocą marihuany leczniczej dla X. BMA wskazało również, że nie zostały zasygnalizowane żadne problemy związane z bólem, które powodowałyby obawę, iż X umrze lub utraci niezależność w zwykłych czynnościach życiowych. Uznało ono zatem, że nie można twierdzić, iż stosowanie marihuany leczniczej pozwala zapobiec pojawieniu się w krótkim okresie takiej „krytycznej sytuacji medycznej”. Uznało ono również, że istnieje na rynku wystarczająco wiele innych środków przeciwbólowych, które można podać X.

- 26 Zdaniem sądu odsyłającego z informacji przedstawionych przez X wynika jednak, że jego lekarze prowadzący uważają, iż stosowanie marihuany leczniczej stanowi jedyne odpowiednie leczenie bólu w odniesieniu do zainteresowanego. Ponadto sąd ten jest zdania, że X wykazał, iż leczenie za pomocą marihuany leczniczej jest przepisywane i stosowane tylko wtedy, gdy inne rozwiązania uśmierzające ból są nie tylko nieskuteczne, ale także przeciwwskazane.
- 27 Sąd odsyłający stwierdza ponadto, że żadne odpowiednie leczenie przeciwbólowe nie jest dostępne w Rosji. W związku z tym, gdyby wydalenie X nie zostało wstrzymane, stosowane u niego leczenie przeciwbólowe zostałyby przerwane, a intensywność bólu by się zwiększyła. Natomiast niemożliwe jest określenie, czy nasilenie się intensywności bólu u X ze względu na przerwanie jego leczenia spowoduje zaostrzenie się choroby, choć w świetle informacji, którymi dysponuje ten sąd, jest prawdopodobne, że tak nie będzie. Przed zwróceniem się o sporządzenie opinii lekarskiej dotyczącej nasilenia się bólu, którego X mógłby doznać w następstwie zaprzestania leczenia za pomocą marihuany leczniczej, wspomniany sąd ten uważa, że w drodze wykładni prawa Unii należy ustalić, w jaki sposób powinno się uwzględnić taki parametr.
- 28 W drugiej kolejności sąd odsyłający zauważa, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Raad van State (rady stanu), uwzględniającym wymóg szybkiego pogorszenia stanu zdrowia w rozumieniu wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 13 grudnia 2016 r. w sprawie Paposhvili przeciwko Belgii (CE:ECHR:2016:1213JUD004173810) (zwanego dalej „wyrokiem Ppaposhvili”), jedynie skutki zdrowotne pojawiające się w ciągu trzech miesięcy następujących po przerwaniu leczenia stosowanego u zainteresowanego powinny być brane pod uwagę przy ustalaniu, czy takie przerwanie wywoła „krytyczną sytuację medyczną” w rozumieniu art. 7.1.3 okólnika w sprawie cudzoziemców.
- 29 Zdaniem sądu odsyłającego Europejski Trybunał Praw Człowieka nie określił jednak wyraźnego terminu we wyroku Ppaposhvili. W związku z tym zdaniem sądu odsyłającego konieczne jest ustalenie, czy skutki związane z przerwaniem leczenia ciężko chorego obywatela państwa trzeciego w przypadku powrotu do jego państwa pochodzenia mogą być objęte art. 4 karty tylko wtedy, gdy następują w okresie trzech miesięcy, bez względu na to, jakie schorzenia i jakie skutki zdrowotne mogą wystąpić po takim przerwaniu.
- 30 W trzeciej kolejności sąd ten zauważa, że Raad van State (rada stanu) orzekła, że zgodnie z wyrokiem z dnia 16 lutego 2017 r., C.K. i in. (C-578/16 PPU, EU:C:2017:127), art. 64 ustawy o cudzoziemcach wymaga również oceny, czy wydalenie jako takie obywatela państwa trzeciego cierpiącego na szczególnie ciężką chorobę fizyczną lub umysłową może skutkować rzeczywistym ryzykiem naruszenia art. 3 EKPC. Jednakże ocenę tę należy przeprowadzić wyłącznie w ramach badania warunków, w jakich dany cudzoziemiec może podróżować. Wynika z tego, po pierwsze, że nigdy nie zwrócono się do BMA o dokonanie oceny, czy proces wydalenia tego obywatela państwa trzeciego jako taki może mieć skutki zdrowotne ujawniające się po jego wydaleniu do państwa docelowego, a po drugie, że skutki te nie są brane pod uwagę w celu ustalenia, czy „krytyczna sytuacja medyczna” w rozumieniu pkt 7.1.3 okólnika w sprawie cudzoziemców stoi na przeszkodzie takiemu wydaleniu.
- 31 W związku z tym takie badanie z trudnością mogłoby stanąć na przeszkodzie wstrzymaniu wydalenia zainteresowanego nawet wówczas, gdy można by obawiać się pogorszenia jego stanu zdrowia psychicznego, takiego jak pojawienie się ryzyka popełnienia samobójstwa wywołanego samym wydaleniem.

- 32 Sąd odsyłający zastanawia się jednak, czy może ograniczyć się do przeprowadzenia oceny, czy skutki zdrowotne wydalenia zainteresowanego pozostaną ograniczone wskutek dokonania w jego trakcie pewnych dostosowań. Sąd ten zauważa ponadto, że w przypadku X leczenie za pomocą marihuany leczniczej nie może być stosowane w trakcie wydalenia w ścisłym znaczeniu i że X podniósł, iż nasilenie się bólu spowoduje u niego depresję i chęć popełnienia samobójstwa.
- 33 W czwartej kolejności sąd ten uważa, że należy ustalić, czy dotkliwość stanu chorobowego obywatela państwa trzeciego i okoliczność, że korzysta on z leczenia w państwie członkowskim, w którym przebywa nielegalnie, mogą stanowić elementy życia prywatnego, których poszanowanie należy zapewnić na podstawie art. 7 karty praw podstawowych i art. 8 EKPC.
- 34 Konkretniej wspomniany sąd zastanawia się, czy właściwe organy państwa członkowskiego powinny zbadać, czy należy przyznać na podstawie prawa do poszanowania życia prywatnego prawo pobytu takiemu obywatelowi państwa trzeciego oraz czy poszanowanie życia prywatnego zainteresowanego stanowi czynnik, który należy wziąć pod uwagę przy rozstrzygnięciu jego wniosku o wstrzymanie środka w postaci wydalenia, który został wobec niego zastosowany.
- 35 W tych okolicznościach rechtbank Den Haag (sąd rejonowy w Hadze) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:
- „1) Czy znaczne zwiększenie się intensywności bólu na skutek zaprzestania leczenia przy jednoczesnym braku zmian w obrazie choroby może stanowić sytuację będącą w sprzeczności z art. 19 ust. 2 [karty] w związku z jej art. 1 i 4, jeżeli nie zostanie wyrażona zgoda na zawieszenie obowiązku opuszczenia terytorium krajowego na podstawie [dyrektywy 2008/115]?
- 2) Czy określenie stałego terminu, w ramach którego, aby możliwe było przyjęcie, że istnieją względy medyczne stojące na przeszkodzie wykonaniu wynikającego z [dyrektywy 2008/115] zobowiązania do powrotu, ujawnić mają się skutki zaprzestania leczenia medycznego, jest zgodne z art. 4 karty praw podstawowych w związku z jej art. 1? Jeżeli określenie stałego terminu nie jest sprzeczne z prawem Unii, to czy państwo członkowskie może określić jeden ogólny termin, który byłby taki sam dla wszystkich możliwych stanów zdrowia i wszystkich możliwych skutków medycznych?
- 3) Czy uregulowanie, zgodnie z którym skutki faktycznego wydalenia powinny być oceniane wyłącznie w ramach badania, czy i pod jakimi warunkami cudzoziemiec może podróżować, jest zgodne z art. 19 ust. 2 karty w związku z jej art. 1 i 4 oraz [dyrektywą 2008/115]?
- 4) Czy art. 7 karty w związku z jej art. 1 i 4 oraz w kontekście [dyrektywy 2008/115] ustanawia wymóg, aby stan medyczny cudzoziemca oraz leczenie, któremu jest on poddawany w związku tym stanem w państwie członkowskim, były uwzględniane w ramach oceny tego, czy należy mu zezwolić na pobyt ze względu na potrzebę ochrony życia prywatnego? Czy art. 19 ust. 2 karty w związku z jej art. 1 i 4 oraz w kontekście dyrektywy 2008/115 ustanawia wymóg, aby w ramach oceny, czy problemy zdrowotne mogą stać na przeszkodzie wydaleniu, uwzględniane były również życie prywatne i życie rodzinne w rozumieniu art. 7 karty?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie właściwości Trybunału i dopuszczalności pytań prejudycjalnych

- 36 Rząd niderlandzki kwestionuje w pierwszej kolejności dopuszczalność zadanych pytań prejudycjalnych z uwagi na to, że są one jego zdaniem przedwczesne. Przed zwróceniem się do Trybunału sąd odsyłający powinien był bowiem oddalić wniosek X o przyznanie mu prawa pobytu na terytorium niderlandzkim, ponieważ dyrektywa 2008/115 ma do niego zastosowanie tylko w razie, gdy ów obywatel państwa trzeciego przebywa na tym terytorium nielegalnie.
- 37 Jednakże sądy krajowe mają swobodę zwrócenia się do Trybunału na każdym etapie postępowania, który uznają za stosowny, nawet na wczesnym etapie tego postępowania (zob. podobnie wyroki: z dnia 5 października 2010 r., Elchinov, C-173/09, EU:C:2010:581, pkt 26; z dnia 14 listopada 2018 r., Memoria i Dall’Antonia, C-342/17, EU:C:2018:906, pkt 33).
- 38 W niniejszej sprawie z postanowienia odsyłającego wynika, że wniosek X o udzielenie azylu został oddalony przez sekretarza stanu, wobec czego co do zasady przebywa on nielegalnie na terytorium Niderlandów i w konsekwencji jest objęty zakresem stosowania dyrektywy 2008/115, chyba że kwalifikuje się on do uzyskania prawa pobytu na tym terytorium w szczególności na podstawie prawa Unii, co jest właśnie przedmiotem czwartego pytania prejudycjalnego.
- 39 Z powyższego wynika, że należy oddalić argumentację rządu niderlandzkiego opartą na jakoby przedwczesnym charakterze pytań prejudycjalnych.
- 40 W drugiej kolejności rząd niderlandzki uważa, że drugie pytanie prejudycjalne nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sporu w postępowaniu głównym, ponieważ zmierza ono w istocie do ustalenia, czy państwo członkowskie może wymagać, aby pogorszenie stanu zdrowia danego obywatela państwa trzeciego – czego można się obawiać w razie powrotu – ujawniło się w stałym terminie po tym powrocie. Taki termin nie jest zaś zdaniem tego rządu elementem rozstrzygającym w ramach sporu w postępowaniu głównym, ponieważ odmowa wstrzymania wydalenia X była uzasadniona w istocie na tej podstawie, że w krótkim okresie nie trzeba się obawiać wystąpienia w jego kraju pochodzenia żadnej „krytycznej sytuacji medycznej” w rozumieniu pkt 7.1.3 okólnika w sprawie cudzoziemców z uwagi na to, że ból odczuwany przez X nie jest związany z objawami jego choroby i że w państwie tym istnieje leczenie zastępcze.
- 41 W tym względzie z utrwalonego orzecznictwa Trybunału wynika, że wyłącznie do sądu krajowego, przed którym zawisł spór i który powinien przyjąć na siebie odpowiedzialność za mające zapaść orzeczenie sądowe, należy dokonanie oceny, w świetle szczególnych okoliczności sprawy w postępowaniu głównym, znaczenia dla sprawy pytania zadanego Trybunałowi. W konsekwencji, w sytuacji gdy postawione pytanie dotyczy wykładni lub ważności prawa Unii, Trybunał jest co do zasady zobowiązany do wydania orzeczenia. Wynika stąd, że pytanie prejudycjalne dotyczące prawa Unii korzysta z domniemania istotnego znaczenia dla sprawy. Odmowa rozstrzygnięcia przez Trybunał w przedmiocie takiego pytania prejudycjalnego jest możliwa tylko wtedy, gdy oczywiste jest, że wykładnia prawa Unii, o którą się zwrócono, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub z przedmiotem sporu w postępowaniu głównym, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego, które są niezbędne do udzielenia przydatnej odpowiedzi na przedłożone mu pytania (wyrok z dnia 7 września 2022 r., Cilevičs i in., C-391/20, EU:C:2022:638, pkt 41, 42).

- 42 Wbrew zaś temu, co twierdzi rząd niderlandzki, wykładnia prawa Unii, o którą zwrócono się w drugim pytaniu prejudycjalnym, nie okazuje się oczywiście pozbawiona związku z przedmiotem sporu w postępowaniu głównym.
- 43 Jak podkreślił bowiem w istocie rzecznik generalny w pkt 35 opinii, jest bezsporne, że decyzja nakazująca powrót wydana względem X została oparta w szczególności na okoliczności, że w razie jego powrotu do państwa pochodzenia nie wystąpi w krótkim okresie żadna „krytyczna sytuacja medyczna” w rozumieniu pkt 7.1.3 okólnika w sprawie cudzoziemców. Z postanowienia odsyłającego jasno zaś wynika, że na mocy uregulowań niderlandzkich istnienie takiej „krytycznej sytuacji medycznej” ocenia się w odniesieniu do terminu trzech miesięcy, o którym mowa w okólniku w sprawie cudzoziemców, a taki termin jest właśnie przedmiotem drugiego pytania prejudycjalnego.
- 44 Ponadto ze stanu faktycznego określonego przez sąd odsyłający wynika, że bóle odczuwane przez X należy uznać za powodowane chorobą, na którą cierpi, i że w odniesieniu do tych bólów w państwie pochodzenia nie jest dostępne żadne leczenie zastępcze. Pytania dotyczące wykładni prawa Unii są zaś przekładne przez sąd krajowy na gruncie stanu prawnego i faktycznego, za którego ustalenie jest on sam odpowiedzialny, przy czym prawidłowość tych ustaleń nie podlega ocenie Trybunału. W związku z tym niezależnie od zastrzeżeń wysuniętych przez rząd niderlandzki w odniesieniu do ustaleń faktycznych dokonanych przez sąd odsyłający badanie drugiego pytania prejudycjalnego należy przeprowadzić na podstawie tych ustaleń (zob. podobnie wyrok z dnia 7 kwietnia 2022 r., Caixabank, C-385/20, EU:C:2022:278, pkt 34, 38 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 45 Wynika stąd, że drugie pytanie prejudycjalne jest dopuszczalne.
- 46 Co się tyczy w trzeciej kolejności czwartego pytania prejudycjalnego, należy zauważyć, po pierwsze, że wbrew temu, co twierdzi rząd niderlandzki, pytanie to dotyczy wykładni nie art. 8 EKPC, lecz art. 7 karty w związku z innymi jej postanowieniami oraz dyrektywą 2008/115.
- 47 Wynika stąd, że Trybunał jest właściwy do udzielenia odpowiedzi na to pytanie.
- 48 Po drugie, rząd ten podnosi, że wspomniane pytanie jest niedopuszczalne na tej podstawie, iż sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy art. 7 karty należy interpretować w ten sposób, iż X należy przyznać prawo pobytu w Niderlandach, podczas gdy żaden przepis materialny prawa Unii nie pozwala mu na uzyskanie takiego prawa pobytu.
- 49 W tym względzie wystarczy zauważyć, że kwestia, czy wykładnia dyrektywy 2008/115 w związku z art. 7 karty może prowadzić do przyznania obywatelowi państwa trzeciego, w sytuacji takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, prawa pobytu na terytorium państwa członkowskiego, należy w każdym razie do oceny tej kwestii co do istoty.
- 50 W związku z tym czwarte pytanie prejudycjalne jest dopuszczalne.

W przedmiocie pytań pierwszego i drugiego

- 51 Poprzez pytania pierwsze i drugie, które należy rozpatrzeć łącznie, sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy dyrektywę 2008/115 w związku z art. 1 i 4 oraz art. 19 ust. 2 karty należy interpretować w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie wydaniu decyzji nakazującej powrót lub podjęciu środka w postaci wydalenia wobec obywatela państwa trzeciego nielegalnie

przebywającego na terytorium państwa członkowskiego i cierpiącego na poważną chorobę, który w państwie trzecim, do którego zostałby wydalony, byłby narażony na ryzyko znacznego nasilenia się bólu powodowanego tą chorobą ze względu na zakaz stosowania w tym państwie jedyne skutecznego leczenia przeciwbólowego. Sąd ten zastanawia się również, czy państwo członkowskie może przewidzieć ścisły termin, podczas którego takie nasilenie powinno ewentualnie wystąpić, aby mogło to stanąć na przeszkodzie tej decyzji nakazującej powrót lub środkowi w postaci wydalenia.

- 52 W pierwszej kolejności należy podkreślić, że z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w art. 2 ust. 2 dyrektywy 2008/115 dyrektywa ta ma zastosowanie do każdego obywatela państwa trzeciego nielegalnie przebywającego na terytorium państwa członkowskiego. Ponadto, z chwilą gdy obywatel państwa trzeciego zostaje objęty zakresem stosowania tej dyrektywy, powinien on co do zasady podlegać przewidzianym w niej wspólnym normom i procedurom mającym na celu jego powrót, i to tak długo, jak długo jego pobyt nie zostanie zalegalizowany [wyrok z dnia 24 lutego 2021 r., M i in. (Przekazanie do państwa członkowskiego), C-673/19, EU:C:2021:127, pkt 29, 31 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 53 W tym kontekście, po pierwsze, z art. 6 ust. 1 dyrektywy 2008/115 wynika, że po stwierdzeniu nielegalnego charakteru pobytu wobec każdego obywatela państwa trzeciego należy, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ust. 2–5 tego artykułu i przy ścisłym przestrzeganiu wymogów określonych w art. 5 tej dyrektywy, wydać decyzję nakazującą powrót, w której należy wyznaczyć, spośród państw trzecich wskazanych w art. 3 pkt 3 dyrektywy 2008/115, to państwo, do którego powinien on zostać wydalony [wyrok z dnia 24 lutego 2021 r., M i in. (Przekazanie do państwa członkowskiego), C-673/19, EU:C:2021:127, pkt 32, 39 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 54 Po drugie, państwo członkowskie nie może przeprowadzić wydalenia nielegalnie przebywającego obywatela państwa trzeciego na podstawie art. 8 dyrektywy 2008/115 bez uprzedniego wydania decyzji nakazującej powrót wobec tego obywatela z poszanowaniem gwarancji materialnych i proceduralnych, które dyrektywa ta ustanawia [zob. podobnie wyrok z dnia 17 grudnia 2020 r., Komisja/Węgry (Przyjmowanie osób ubiegających się o ochronę międzynarodową), C-808/18, EU:C:2020:1029, pkt 253].
- 55 Po drugie, art. 5 dyrektywy 2008/115, który stanowi ogólną zasadę obowiązującą państwa członkowskie od chwili, gdy wprowadzają w życie dyrektywę, zobowiązuje właściwy organ krajowy do przestrzegania na wszystkich etapach postępowania w sprawie powrotu zasady non-refoulement, zagwarantowanej jako prawo podstawowe w art. 18 karty w związku z art. 33 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, podpisanej w Genewie w dniu 28 lipca 1951 r., zmienionej Protokołem dotyczącym statusu uchodźców, a także w art. 19 ust. 2 karty. Jest tak w szczególności, jak przypomniano w pkt 53 niniejszego wyroku, gdy organ ten zamierza, po wysłuchaniu zainteresowanego, wydać wobec niego decyzję nakazującą powrót [zob. podobnie wyrok z dnia 17 grudnia 2020 r., Komisja/Węgry (Przyjmowanie osób ubiegających się o ochronę międzynarodową), C-808/18, EU:C:2020:1029, pkt 250 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 56 W związku z tym art. 5 dyrektywy 2008/115 stoi na przeszkodzie temu, by wobec obywatela państwa trzeciego wydano decyzję nakazującą powrót, jeżeli decyzja ta wskazuje jako państwo docelowe państwo, w którym istnieją poważne i sprawdzone podstawy, aby uznać, że w przypadku wykonania wspomnianej decyzji obywatel ten byłby narażony na rzeczywiste ryzyko traktowania sprzecznego z art. 18 lub art. 19 ust. 2 karty.

- 57 Na mocy tego art. 19 ust. 2 nikt nie może być usunięty z terytorium danego państwa do państwa, w którym istnieje poważne ryzyko, iż może być poddany nie tylko karze śmierci, lecz także torturom lub nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu w rozumieniu art. 4 karty. Zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przewidziany w tym art. 4, ma charakter bezwzględny, jako że jest on ściśle związany z poszanowaniem godności człowieka, o której mowa w art. 1 karty (wyrok z dnia 5 kwietnia 2016 r., Aranyosi i Căldăraru, C-404/15 i C-659/15 PPU, EU:C:2016:198, pkt 85).
- 58 Wynika z tego, że jeżeli istnieją poważne i sprawdzone podstawy, aby uznać, że obywatel państwa trzeciego nielegalnie przebywający na terytorium danego państwa członkowskiego byłby narażony w razie powrotu do państwa trzeciego na rzeczywiste niebezpieczeństwo nieludzkiego lub poniżającego traktowania w rozumieniu art. 4 karty, w związku z jej art. 1, i art. 19 ust. 2 karty, wobec tego obywatela nie można wydać decyzji nakazującej powrót do tego państwa trzeciego, dopóki trwa takie ryzyko.
- 59 Podobnie wspomniany obywatel nie może w tym okresie zostać objęty środkiem w postaci wydalenia, jak to zresztą wyraźnie przewiduje art. 9 ust. 1 dyrektywy 2008/115.
- 60 Po trzecie, zgodnie z art. 52 ust. 3 karty, gdy prawa gwarantowane w jej art. 4 odpowiadają prawom zagwarantowanym w art. 3 EKPC, znaczenie i zakres tych praw są takie same jak praw przyznanych w rzeczonym art. 3 EKPC [wyrok z dnia 24 kwietnia 2018 r., MP (Ochrona uzupełniająca osoby, która była ofiarą tortur), C-353/16, EU:C:2018:276, pkt 37].
- 61 Z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącego art. 3 EKPC wynika zaś, że ból spowodowany naturalnie powstałą chorobą, czy to fizyczną, czy psychiczną, może być objęty zakresem art. 3 EKPC, gdy ulega on nasileniu lub istnieje ryzyko jego nasilenia w następstwie traktowania będącego skutkiem warunków zatrzymania, wydalenia lub innych środków, za które władze mogą być odpowiedzialne, i to pod warunkiem że ból stąd wynikający osiągnie próg dotkliwości wymagany na podstawie wspomnianego art. 3 [zob. podobnie wyrok Paposhvili, §§ 174, 175; a także wyrok z dnia 24 kwietnia 2018 r., MP (Ochrona uzupełniająca osoby, która była ofiarą tortur), C-353/16, EU:C:2018:276, pkt 38].
- 62 Należy bowiem przypomnieć, że aby dane traktowanie podlegało art. 3 EKPC, musi ono osiągnąć minimalny poziom dotkliwości, przy czym ocena tego minimalnego poziomu jest względna i zależy od wszystkich okoliczności sprawy (wyroki ETPC: z dnia 20 października 2016 r. w sprawie Muršić przeciwko Chorwacji, ECLI:CE:ECHR:2016:1020JUD000733413, § 97; z dnia 7 grudnia 2021 r. w sprawie Savran przeciwko Danii, CE:ECHR:2021:1207JUD005746715, § 122 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 63 W tym względzie z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika, że art. 3 EKPC stoi na przeszkodzie wydaleniu ciężko chorej osoby, w przypadku której istnieje ryzyko bliskiej śmierci lub istnieją istotne podstawy, aby uznać, że mimo niewystępowania ryzyka bliskiej śmierci musiałyby ona z powodu braku odpowiedniego leczenia w państwie docelowym lub braku dostępu do tego leczenia zmierzyć się z rzeczywistym ryzykiem, że jej stan zdrowia ulegnie poważnemu, szybkiemu i nieodwracalnemu pogorszeniu, powodując dotkliwe bóle lub znaczące skrócenie oczekiwanej długości życia [zob. podobnie wyrok Paposhvili, §§ 178, 183; a także wyrok z dnia 24 kwietnia 2018 r., MP (Ochrona uzupełniająca osoby, która była ofiarą tortur), C-353/16, EU:C:2018:276, pkt 40].

- 64 Ponadto z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika, że wyrok Paposhvili ustanawia standard, który należy uwzględnić wszystkie względy istotne dla celów art. 3 EKPC, w zakresie, w jakim chroni ogólne prawo państw do kontrolowania wjazdu, pobytu i wydalania osób niebędących obywatelami, uznając jednocześnie bezwzględny charakter tego przepisu (wyrok ETPC z dnia 7 grudnia 2021 r. w sprawie Savran przeciwko Danii, CE:ECHR:2021:1207JUD005746715, § 133).
- 65 Utrwalone orzecznictwo Trybunału wskazuje, że próg dotkliwości wymagany w tej dziedzinie do celów stosowania art. 4 karty odpowiada progowi dotkliwości wymaganemu w tych samych okolicznościach na mocy art. 3 EKPC [wyroki: z dnia 16 lutego 2017 r., C.K. i in., C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, pkt 67; a także z dnia 24 kwietnia 2018 r., MP (Ochrona uzupełniająca osoby, która była ofiarą tortur), C-353/16, EU:C:2018:276, pkt 37].
- 66 Z pkt 52–65 niniejszego wyroku wynika, że art. 5 dyrektywy 2008/115 w związku z art. 1 i 4 oraz art. 19 ust. 2 karty stoi na przeszkodzie temu, by państwo członkowskie wydało decyzję nakazującą powrót lub dokonało wydalania obywatela państwa trzeciego nielegalnie przebywającego na terytorium tego państwa członkowskiego i cierpiącego na poważną chorobę, jeżeli istnieją poważne i potwierdzone postawy, by uznać, że powrót tego obywatela naraziłby go ze względu na niedostępność odpowiedniej opieki w państwie docelowym na rzeczywiste ryzyko znaczącego skrócenia oczekiwanej długości życia lub szybkiego, znacznego i nieodwracalnego pogorszenia stanu zdrowia, powodującego dotkliwe bóle.
- 67 W drugiej kolejności należy zbadać na potrzeby sprawy w postępowaniu głównym, czy państwo członkowskie powinno powstrzymać się od wydania decyzji nakazującej powrót lub podjęcia środka w postaci wydalania wobec obywatela państwa trzeciego nielegalnie przebywającego na terytorium tego państwa członkowskiego i cierpiącego na poważną chorobę, jeżeli istnieją poważne i potwierdzone postawy, by uznać, że obywatel ten byłby narażony w razie powrotu na rzeczywiste ryzyko nasilenia się bólu ze względu na zakaz stosowania w państwie docelowym jedynego skutecznego leczenia przeciwbólowego, gdyby jednak powrót taki nie narażał go na ryzyko zaostrzenia się choroby, na którą cierpi.
- 68 W tym względzie, jak wskazano w pkt 61, 63 i 65 niniejszego wyroku, jest możliwe, iż państwo członkowskie naruszy zakaz niehumanitarnego i poniżającego traktowania, ustanowiony w art. 4 karty, jeżeli decyzja nakazująca powrót lub środek w postaci wydalania podjęty przez jego organy grozi doprowadzeniem do zaostrzenia się bólu powodowanego u obywatela państwa trzeciego naturalnie powstałą chorobą w takim stopniu, że ból osiągnie próg dotkliwości, o którym mowa w tych punktach.
- 69 Tym samym okoliczność, że jedynie ból związany z poważną chorobą obywatela państwa trzeciego przebywającego nielegalnie na terytorium państwa członkowskiego może się zaostrzyć w razie powrotu tego obywatela, nie wystarczy do wykluczenia, że taki powrót może być sprzeczny z art. 4 karty. Jest tak tym bardziej, że nasilenie się bólu związanego z chorobą może samo w sobie prowadzić do pogorszenia stanu zdrowia fizycznego lub psychicznego sensu stricto danej osoby.
- 70 Jednakże wszelkie ryzyko nasilenia się bólu, które wynikałoby z powrotu obywatela państwa trzeciego, nie naraża go na traktowanie sprzeczne z art. 4 karty. Analogicznie do tego, co zostało przedstawione w pkt 66 niniejszego wyroku, konieczne jest bowiem jeszcze, aby istniały poważne i potwierdzone podstawy, aby uznać, że w razie powrotu obywatel ten byłby narażony na rzeczywiste ryzyko szybkiego, znacznego i nieodwracalnego nasilenia się odczuwanego przez siebie bólu.

- 71 W tym względzie należy uściślić, po pierwsze, że istnieją poważne podstawy, by sądzić, iż obywatel państwa trzeciego może być narażony w razie powrotu na znaczne i nieodwracalne nasilenie się bólu powodowanego jego chorobą, w szczególności gdy zostanie wykazane, że w państwie docelowym nie można go poddać legalnie jedynemu skutecznemu leczeniu przeciwbólowemu oraz że brak takiego leczenia naraziłby go na ból o takiej intensywności, że naruszałoby to godność ludzką w zakresie, w jakim mogłoby wywołać u niego poważne i nieodwracalne zaburzenia psychiczne, a nawet doprowadzić do popełnienia samobójstwa, czego ustalenie należy do sądu odsyłającego w świetle wszystkich istotnych danych, zwłaszcza danych medycznych. W szczególności należy ocenić nieodwracalność nasilenia się bólu przy uwzględnieniu różnorodnych czynników, w tym bezpośrednich skutków i bardziej pośrednich konsekwencji takiego nasilenia się (zob. analogicznie wyrok ETPC w sprawie Savran przeciwko Danii, CE:ECHR:2021:1207JUD005746715, § 138).
- 72 Co się tyczy, po drugie, wymogu dotyczącego tego, by powrót danego obywatela państwa trzeciego groził szybkim nasileniem się bólu u zainteresowanego, należy podkreślić, że warunku takiego nie można interpretować w sposób tak ścisły, że stałby on na przeszkodzie powrotowi ciężko chorego obywatela państwa trzeciego jedynie w skrajnych przypadkach, w których ów obywatel doznałby znacznego i nieodwracalnego nasilenia się bólu zaraz po przybyciu na terytorium państwa docelowego lub w bezpośrednim następstwie tego przybycia. Przeciwnie, należy uwzględnić okoliczność, że nasilenie się bólu danej osoby spowodowane powrotem do państwa, w którym nie jest dostępne odpowiednie leczenie, może być stopniowe, a to, by owo nasilenie się stało się znaczne i nieodwracalne, może wymagać upływu pewnego czasu.
- 73 Ponadto konieczność uwzględnienia wszystkich istotnych czynników dla celów oceny prognozy dotkliwości wymaganego w tej dziedzinie na podstawie art. 4 karty, podobnie jak stopień spekulacji nierozzerwalnie związany z takim prospektywnym badaniem stoją na przeszkodzie temu, by – dla uznania je za szybkie – nasilenie się bólu u obywatela państwa trzeciego w razie powrotu musiało ewentualnie nastąpić w terminie określonym z góry w sposób bezwzględny w prawie danego państwa członkowskiego.
- 74 Właściwy organ krajowy powinien bowiem mieć możliwość porównawczego przeanalizowania, w zależności od schorzenia, na które cierpi obywatel państwa trzeciego, szybkości, z jaką takie nasilenie się może nastąpić w razie powrotu, oraz stopnia intensywności nasilenia się bólu, którego można się obawiać w takim przypadku.
- 75 Jeżeli państwa członkowskie ustalą termin, powinien on mieć charakter czysto instrukcyjny i nie zwolni on właściwego organu krajowego z konkretnego badania sytuacji danego obywatela państwa trzeciego w świetle wszystkich istotnych czynników, w szczególności tych wymienionych w poprzednim punkcie, przy uwzględnieniu schorzenia, na którą cierpi ten obywatel.
- 76 Z całości powyższych rozważań wynika, że art. 5 dyrektywy 2008/115 w związku z art. 1 i 4 oraz art. 19 ust. 2 karty należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie wydaniu decyzji nakazującej powrót lub podjęciu środka w postaci wydalenia wobec obywatela państwa trzeciego nielegalnie przebywającego na terytorium państwa członkowskiego i cierpiącego na poważną chorobę, gdy istnieją poważne i potwierdzone podstawy, by uznać, że zainteresowany w państwie trzecim, do którego zostałby wydany, byłby w razie powrotu narażony na rzeczywiste ryzyko znacznego, nieodwracalnego i szybkiego nasilenia się bólu ze względu na zakaz stosowania w tym państwie jedynego skutecznego leczenia przeciwbólowego. Państwo członkowskie nie może przewidzieć ścisłego terminu, podczas którego takie nasilenie powinno ewentualnie wystąpić, aby mogło to stanąć na przeszkodzie tej decyzji nakazującej powrót lub środkowi w postaci wydalenia.

W przedmiocie trzeciego pytania prejudycjalnego

- 77 Poprzez trzecie pytanie prejudycjalne sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy dyrektywę 2008/115 w związku z art. 1, 4 i 19 karty należy interpretować w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie temu, by skutki środka w postaci wydalenia w ścisłym znaczeniu dla stanu zdrowia obywatela państwa trzeciego były brane pod uwagę przez właściwy organ krajowy jedynie w celu zbadania, czy obywatel ten jest zdolny do odbycia podróży.
- 78 Z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, że sąd odsyłający wychodzi z założenia, zgodnie z którym rozpatrywane uregulowanie niderlandzkie rozróżnia z jednej strony ocenę ryzyka, że przerwanie leczenia obywatela państwa trzeciego wskutek powrotu spowoduje w krótkim czasie „krytyczną sytuację medyczną” w rozumieniu pkt 7.1.3 okólnika w sprawie cudzoziemców, i z drugiej strony ocenę skutków środka w postaci wydalenia w ścisłym znaczeniu, która powinna wpisywać się w ramy badania zdolności tego obywatela do odbycia podróży i która w związku z tym zakłada uwzględnienie jedynie skutków zdrowotnych mogących wystąpić podczas wydalenia, z wyłączeniem tych, które mogą się ujawnić w następstwie wydalenia w państwie docelowym.
- 79 Rząd niderlandzki zaprzecza, by taka była praktyka danego właściwego organu krajowego. Jednakże zgodnie z orzecznictwem przypomnianym w pkt 44 niniejszego wyroku na pytanie trzecie należy odpowiedzieć, opierając się na założeniu przedstawionym przez sąd odsyłający.
- 80 Z zastrzeżeniem tego wyjaśnienia z uzasadnienia odpowiedzi na pytania pierwsze i drugie wynika, że art. 5 i art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2008/115 wymagają, aby przed wydaniem decyzji nakazującej powrót lub przeprowadzeniem wydalenia obywatela państwa trzeciego cierpiącego na poważną chorobę państwa członkowskie mogły wykluczyć wszelkie poważne wątpliwości co do ryzyka, że powrót tego obywatela spowoduje szybkie, znaczne i nieodwracalne nasilenie się tej choroby lub powodowanego przez nią bólu. Jeżeli nie można wykluczyć takiej wątpliwości, właściwy organ krajowy nie może wydać decyzji nakazującej powrót ani przeprowadzić wydalenia danego obywatela państwa trzeciego.
- 81 O ile zakaz taki obowiązuje również dopóty, dopóki dane państwo członkowskie nie jest w stanie zorganizować wydalenia w ścisłym znaczeniu danego obywatela państwa trzeciego w taki sposób, aby zapewnić w szczególności, że obywatel ten nie będzie narażony na ryzyko znacznego i nieodwracalnego nasilenia się jego choroby lub bólu w trakcie tego wydalenia, o tyle nie można z tego wywieść, iż do wydania wobec niego decyzji nakazującej powrót lub przeprowadzenia jego wydalenia wystarczy, aby to państwo członkowskie zagwarantowało wspomnianemu obywatelowi odpowiednią opiekę podczas wydalenia. Zainteresowane państwo członkowskie powinno bowiem upewnić się, że gdy wymaga tego stan zdrowia danej osoby, osoba ta otrzyma nie tylko opiekę zdrowotną podczas wydalenia w ścisłym znaczeniu, ale również po jego zakończeniu w państwie docelowym (zob. analogicznie wyrok z dnia 16 lutego 2017 r., C.K. i in., C-578/16 PPU, EU:C:2017:127, pkt 76–82).
- 82 Z całości powyższych rozważań wynika, że art. 5 i art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2008/115 w związku z art. 1 i 4 oraz art. 19 ust. 2 karty należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie temu, by skutki środka w postaci wydalenia w ścisłym znaczeniu dla stanu zdrowia obywatela państwa trzeciego były brane pod uwagę przez właściwy organ krajowy jedynie w celu zbadania, czy obywatel ten jest zdolny do odbycia podróży.

W przedmiocie pytania czwartego

- 83 Poprzez pytanie czwarte sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy dyrektywę 2008/115 w związku z art. 7, a także z art. 1 i 4 karty należy interpretować w ten sposób, że stan zdrowia obywatela państwa trzeciego nielegalnie przebywającego na terytorium państwa członkowskiego i opieka, którą obywatel ten otrzymuje na tym terytorium ze względu na ciężką chorobę, na którą cierpi, powinny być brane pod uwagę przez to państwo członkowskie w celu dokonania oceny, czy na podstawie prawa do poszanowania jego życia prywatnego należy przyznać zainteresowanemu prawo pobytu na terytorium wspomnianego państwa członkowskiego lub przesunąć termin jego wydalenia.
- 84 W pierwszej kolejności należy przypomnieć, że wspólne normy i procedury wprowadzone mocą dyrektywy 2008/115 dotyczą jedynie wydawania decyzji nakazujących powrót oraz wykonywania tych decyzji, jako że dyrektywa ta nie ma na celu harmonizacji ogółu przepisów państw członkowskich dotyczących pobytu cudzoziemców. W konsekwencji wspomniana dyrektywa nie reguluje ani sposobu, w jaki prawo pobytu powinno być przyznawane obywatelom państw trzecich, ani skutków nielegalnego pobytu na terytorium jednego z państw członkowskich obywateli państw trzecich, wobec których nie można wydać decyzji nakazującej powrót do państwa trzeciego [zob. podobnie wyroki: z dnia 8 maja 2018 r., K.A. i in. (Łączenie rodzin w Belgii), C-82/16, EU:C:2018:308, pkt 44, 45; a także z dnia 24 lutego 2021 r., M i in. (Przekazanie do państwa członkowskiego), C-673/19, EU:C:2021:127, pkt 43, 44].
- 85 Z powyższego wynika, że żadnego przepisu dyrektywy 2008/115 nie można interpretować w ten sposób, że wymagałby on, aby państwo członkowskie wydało dokument pobytowy obywatelowi państwa trzeciego nielegalnie przebywającemu na jego terytorium, gdy wobec tego obywatela państwa trzeciego nie można wydać decyzji nakazującej powrót ani podjąć środka w postaci wydalenia z tego powodu, że istnieją poważne i sprawdzone podstawy, aby uznać, iż zainteresowany byłby narażony w państwie docelowym na rzeczywiste ryzyko szybkiego, znacznego i nieodwracalnego nasilenia się bólu powodowanego jego chorobą.
- 86 Co się tyczy w szczególności art. 6 ust. 4 dyrektywy 2008/115, przepis ten ogranicza się do umożliwienia państwom członkowskim przyznania – ze względu na ciężką sytuację lub przyczyn humanitarnych – prawa pobytu na podstawie ich prawa krajowego, a nie prawa Unii, obywatelom państw trzecich nielegalnie przebywającym na ich terytorium.
- 87 Zgodnie zaś z art. 51 ust. 2 karty jej postanowienia nie rozszerzają zakresu zastosowania prawa Unii. Z tego względu nie można uznać, że na mocy art. 7 karty państwo członkowskie może być zobowiązane do przyznania prawa pobytu obywatelowi państwa trzeciego objętemu zakresem stosowania tej dyrektywy.
- 88 Jednakże należy w drugiej kolejności zauważyć, że podstawowy cel dyrektywy 2008/115 – jak wynika z jej motywów 2 i 4 – polega na ustanowieniu skutecznej polityki wydalania i powrotu nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich, z pełnym poszanowaniem praw podstawowych, a także godności osób, których to dotyczy (wyrok z dnia 19 czerwca 2018 r., Gnandi, C-181/16, EU:C:2018:465, pkt 48 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 89 Z powyższego wynika, że stosując dyrektywę 2008/115, w tym rozważając wydanie decyzji nakazującej powrót lub podjęcie środka w postaci wydalenia wobec nielegalnie przebywającego obywatela państwa trzeciego, państwa członkowskie są zobowiązane do poszanowania praw podstawowych przyznanych temu obywatelowi w karcie (wyrok z dnia 11 czerwca 2015 r., Zh. i O., C-554/13, EU:C:2015:377, pkt 69).
- 90 Dotyczy to w szczególności prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego wspomnianego obywatela, zagwarantowanego w art. 7 karty. Prawo to, konkretnie wskazane przez sąd odsyłający w czwartym pytaniu prejudycjalnym, odpowiada prawu zagwarantowanemu w art. 8 EKPC, a w związku z tym należy nadawać mu takie samo znaczenie i zakres [wyrok z dnia 18 czerwca 2020 r., Komisja/Węgry (Przejrzystość stowarzyszeń), C-78/18, EU:C:2020:476, pkt 122 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 91 W tym względzie Trybunał orzekł, że art. 5 akapit pierwszy lit. b) dyrektywy 2008/115 stoi na przeszkodzie możliwości wydania przez państwo członkowskie decyzji nakazującej powrót bez uwzględnienia istotnych aspektów związanych z życiem rodzinnym danego obywatela państwa trzeciego [wyrok z dnia 8 maja 2018 r., K.A. i in. (Łączenie rodzin w Belgii), C-82/16, EU:C:2018:308, pkt 104].
- 92 Ponadto, mimo że ów art. 5 nie wymienia życia prywatnego nielegalnie przebywającego obywatela państwa trzeciego wśród czynników, które państwa członkowskie powinny uwzględnić, gdy stosują dyrektywę 2008/115, to jednak z pkt 88–90 niniejszego wyroku wynika, że wydanie decyzji nakazującej powrót lub podjęcie środka w postaci wydalenia nie może nastąpić, jeżeli naruszają one prawo do poszanowania życia prywatnego danego obywatela państwa trzeciego.
- 93 W tym względzie należy zauważyć, że leczenie, z którego korzysta obywatel państwa trzeciego na terytorium państwa członkowskiego, nawet jeśli obywatel ten przebywa tam nielegalnie, stanowi część jego życia prywatnego w rozumieniu art. 7 karty.
- 94 Jak bowiem zauważył w istocie rzecznik generalny w pkt 114 opinii, integralność fizyczna i psychiczna danej osoby przyczynia się do jej rozwoju osobistego, a tym samym do skutecznego korzystania z jej prawa do poszanowania życia prywatnego, które obejmuje również w pewnym stopniu prawo jednostki do nawiązywania i rozwijania stosunków z innymi osobami (zob. podobnie wyrok ETPC z dnia 8 kwietnia 2021 r. w sprawie Vavricka i in. przeciwko Republice Czeskiej, CE:ECHR:2021:0408JUD004762113, § 261).
- 95 W związku z tym, jak potwierdzają to art. 5 akapit pierwszy lit. c) i art. 9 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2008/115, właściwy organ krajowy może wydać decyzję nakazującą powrót lub przeprowadzić wydalenie obywatela państwa trzeciego wyłącznie po uwzględnieniu jego stan zdrowia.
- 96 Jednakże należy przypomnieć, że prawo do poszanowania życia prywatnego, ustanowione w art. 7 karty, nie stanowi prerogatywy o charakterze absolutnym, lecz należy je rozpatrywać z uwzględnieniem jego funkcji społecznej. Jak bowiem wynika z art. 52 ust. 1 karty, dopuszcza ona ograniczenia wykonywania tego prawa, o ile ograniczenia te są przewidziane ustawą, szanują istotę omawianego prawa oraz – z zastrzeżeniem zasady proporcjonalności – są konieczne i rzeczywiście odpowiadają celom interesu ogólnego uznawanym przez Unię lub potrzebom ochrony praw i wolności innych osób (wyrok z dnia 5 kwietnia 2022 r., Commissioner of An Garda Síochána i in., C-140/20, EU:C:2022:258, pkt 48 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 97 W tym względzie należy zauważyć, że opracowanie skutecznej polityki wydalania i repatriacji, do czego dąży dyrektywa 2008/115, jak podkreślono w jej motywie 2, stanowi cel interesu ogólnego uznany w prawie Unii.
- 98 Niemniej jednak art. 52 ust. 1 karty wymaga jeszcze zbadania w szczególności, czy wydanie decyzji nakazującej powrót lub podjęcie środka w postaci wydalania wobec obywatela państwa trzeciego cierpiącego na poważną chorobę i korzystającego w danym państwie członkowskim z leczenia przeciwbólowego niedostępnego w państwie docelowym, nie narusza istoty jego prawa do życia prywatnego i jest zgodne z zasadą proporcjonalności.
- 99 Takie badanie zakłada uwzględnienie wszystkich więzi społecznych, jakie obywatel ten stworzył w państwie członkowskim, w którym przebywa nielegalnie, z należytym uwzględnieniem podatności na zagrożenia i szczególnego stanu zależności spowodowanego jego stanem zdrowia. Jednakże, jak podkreślił w istocie rzecznik generalny w pkt 112 opinii, gdy obywatel ten prowadził życie prywatne w tym państwie członkowskim, nie dysponując w nim zezwoleniem na pobyt, jedynie wyjątkowe okoliczności mogą stanąć na przeszkodzie objęciu go postępowaniem w sprawie powrotu (zob. analogicznie wyrok ETPC z dnia 28 lipca 2020 r., Pomes przeciwko Niderlandom, CE:ECHR:2020:0728JUD002540214, §§ 53, 58).
- 100 Ponadto okoliczność, że w razie powrotu obywatel ten nie miałby już dostępu do takiego samego leczenia jak to, które jest u niego stosowane w państwie członkowskim, na którego terytorium przebywa nielegalnie, co w konsekwencji mogłoby mieć w szczególności wpływ na rozwój jego relacji społecznych w państwie docelowym, nie może sama w sobie stać na przeszkodzie, na mocy art. 7 karty, wydaniu wobec niego decyzji nakazującej powrót lub podjęciu środka w postaci wydalania.
- 101 Jak bowiem przypomniano w pkt 60 i 64 niniejszego wyroku, tylko w ściśle określonych warunkach art. 4 karty stoi na przeszkodzie powrotowi obywatela państwa trzeciego nielegalnie przebywającego i cierpiącego na poważną chorobę.
- 102 Wynika z tego, że jeśli warunki te mają nie być pozbawione skuteczności, art. 7 karty nie może nakładać na państwo członkowskie obowiązku odstąpienia od wydania decyzji nakazującej powrót lub podjęcia środka w postaci wydalania wobec tego obywatela wyłącznie ze względu na ryzyko pogorszenia się jego stanu zdrowia w państwie docelowym, jeżeli takie warunki nie są spełnione.
- 103 Z całości powyższych rozważań wynika, że dyrektywę 2008/115 w związku z art. 7, a także z art. 1 i 4 karty należy interpretować w ten sposób, że:
- nie nakłada ona na państwo członkowskie, na którego terytorium obywatel państwa trzeciego przebywa nielegalnie, obowiązku wydania mu dokumentu pobytowego, gdy wobec niego nie można wydać decyzji nakazującej powrót ani podjąć środka w postaci wydalania z tego powodu, że istnieją poważne i sprawdzone podstawy, aby uznać, iż byłby on narażony w państwie docelowym na rzeczywiste ryzyko szybkiego, znacznego i nieodwracalnego nasilenia się bólu powodowanego ciężką chorobą, na którą cierpi;
 - właściwy organ krajowy, badając, czy prawo do poszanowania życia prywatnego tego obywatela stoi na przeszkodzie temu, by wydać wobec niego decyzję nakazującą powrót lub podjąć środek w postaci wydalania, powinien wziąć pod uwagę stan zdrowia wspomnianego obywatela oraz

opiekę, którą otrzymuje on na tym terytorium ze względu na tę chorobę, wraz ze wszystkimi pozostałymi istotnymi czynnikami;

- wydanie takiej decyzji lub podjęcie takiego środka nie narusza tego prawa na tej tylko podstawie, że w razie powrotu do państwa docelowego obywatel ten byłby narażony na ryzyko pogorszenia się jego stanu zdrowia, jeżeli ryzyko takie nie osiąga progu dotkliwości wymaganego na mocy art. 4 karty.

W przedmiocie kosztów

104 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (wielka izba) orzeka, co następuje:

- 1) **Artykuł 5 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich w związku z art. 1 i 4 oraz art. 19 ust. 2 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej**

należy interpretować w ten sposób, że:

stoi on na przeszkodzie wydaniu decyzji nakazującej powrót lub podjęciu środka w postaci wydalenia wobec obywatela państwa trzeciego nielegalnie przebywającego na terytorium państwa członkowskiego i cierpiącego na poważną chorobę, gdy istnieją poważne i potwierdzone podstawy, by uznać, że zainteresowany w państwie trzecim, do którego zostałby wydalony, byłby w razie powrotu narażony na rzeczywiste ryzyko znacznego, nieodwracalnego i szybkiego nasilenia się bólu ze względu na zakaz stosowania w tym państwie jedyne skutecznego leczenia przeciwbólowego. Państwo członkowskie nie może przewidzieć ścisłego terminu, podczas którego takie nasilenie powinno ewentualnie wystąpić, aby mogło to stanąć na przeszkodzie tej decyzji nakazującej powrót lub środkowi w postaci wydalenia.

- 2) **Artykuł 5 i art. 9 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2008/115 w związku z art. 1 i 4 oraz art. 19 ust. 2 karty praw podstawowych**

należy interpretować w ten sposób, że:

stoją one na przeszkodzie temu, by skutki środka w postaci wydalenia w ścisłym znaczeniu dla stanu zdrowia obywatela państwa trzeciego były brane pod uwagę przez właściwy organ krajowy jedynie w celu zbadania, czy obywatel ten jest zdolny do odbycia podróży.

- 3) **Dyrektywę 2008/115 w związku z art. 7, a także z art. 1 i 4 karty praw podstawowych**

należy interpretować w ten sposób, że:

- nie nakłada ona na państwo członkowskie, na którego terytorium obywatel państwa trzeciego przebywa nielegalnie, obowiązku wydania mu dokumentu pobytowego, gdy wobec niego nie można wydać decyzji nakazującej powrót ani podjąć środka w postaci wydalenia z tego powodu, że istnieją poważne i sprawdzone podstawy, aby uznać, iż byłby on narażony w państwie docelowym na rzeczywiste ryzyko szybkiego, znacznego i nieodwracalnego nasilenia się bólu powodowanego ciężką chorobą, na którą cierpi;
- właściwy organ krajowy, badając, czy prawo do poszanowania życia prywatnego tego obywatela stoi na przeszkodzie temu, by wydać wobec niego decyzję nakazującą powrót lub podjąć środek w postaci wydalenia, powinien wziąć pod uwagę stan zdrowia wspomnianego obywatela oraz opiekę, którą otrzymuje on na tym terytorium ze względu na tę chorobę, wraz ze wszystkimi pozostałymi istotnymi czynnikami;
- wydanie takiej decyzji lub podjęcie takiego środka nie narusza tego prawa na tej tylko podstawie, że w razie powrotu do państwa docelowego obywatel ten byłby narażony na ryzyko pogorszenia się jego stanu zdrowia, jeżeli ryzyko takie nie osiąga progu dotkliwości wymaganego na mocy art. 4 karty.

Podpisy